

ПРОБЛЕМА ПЕРЕХОДУ ВІД WELFARE STATE. ПРОПОЗИЦІЯ ТРАНЗИТНОЇ ДЕРЖАВИ

ВОЛОДИМИР ЗОЛОТОРЬОВ, науковий редактор видавництва "WellBooks", керівник Liberty Education Project, експерт ILI (м. Київ, Україна)

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-552-8-8>

Вступ. Найбільш реалістичним поштовхом до трансформації welfare state сьогодні виглядає глибока системна криза, у результаті якої welfare state перетвориться на щось більш життєздатне. Але на що саме? І чи можемо ми досягти того ж результату звичними політичними методами, не сподіваючись на кризу?

Результати дослідження та їх обговорення. Наразі на ринку ідей існує 4 пропозиції того, що може бути після падіння welfare state.

1. Скорочена до «нормальних розмірів» держава.
2. Мережева структура підприємств, які надаватимуть послуги, що їх сьогодні надає держава.
3. Приватні договірні території.
4. Приватні суверенні території.

Розберемо ці пропозиції по черзі.

1. **Скорочена до «нормальних» розмірів держава.** Навіть не беручи до уваги того, що ніхто не може точно сказати, яким саме має бути нормальний розмір держави, (як з точки зору функцій, так і з точки зору витрат) у цій ідеї є багато недоліків.

По-перше, суто практична проблема «наступних виборів». Навіть якщо хтось скоротить державу до необхідних

розмірів, після його відходу вона повернеться до колишніх розмірів, через стимули, які скорочення само по собі не змінює.

По-друге, welfare state не є якимось особливим вигаданим кимось видом держави, скоріше, це закономірний етап розвитку держави, яка опинилася в певних умовах.

Ці умови – швидке зростання доходів громадянського суспільства, яке почалося в епоху промислової революції. До промислової революції держава привласнювала близько 10 % національного багатства. Не тому, що вона було «малою», а тому, що суспільство було дуже бідним. З початком Великого Збагачення відсоток вилученого почав зростати і досягнув більше половини національного доходу. Інакше кажучи, поки зберігається високий рівень доходів, держава обов'язково розшириться після її передбачуваного скорочення, бо її стимули не зміняться.

По-третє, welfare state це не просто «звичайна» держава, тільки роздута до непомірних розмірів. У ході її еволюції відбулися важливі зміни. Держава тепер значно менше залежить від платника податків і виборця. Основні зміни такі:

а) поява держслужби. Держслужба є чистим отримувачем податків, тому вона має всі стимули для збереження та розширення держави, вона мінімально залежить від політиків і майже не залежить від виборця і платника податків;

б) поява адміністративного права. Адміністративне право знімає з чиновників та політиків відповідальність за наслідки діяльності, що створює відповідні стимули;

в) поява кримінального права. Категорія «злочину проти держави» різко розширює можливості контролю, держава може криміналізувати будь-яку діяльність;

г) загальне виборче право (скасування цензів). Це призвело до повної втрати сенсу діяльності парламенту.

Парламент історично був контролером уряду та бар'єром для його витрат, бо він складався з платників податків, тому що обирався платниками податків. Сьогодні цей орган складається з отримувачів податків і є просто додатком до держслужби, він надає флеру законності рішенням бюрократії;

д) демократія, яка заховала реальний суверенітет, передавши його від аристократії до бюрократії, замаскувавши його під «суверенітет» народу. Думаю, ні в кого нема ілюзій у адекватності теорій «суспільного договору» Гоббса – Лока і Руссо і особливо останніх версій Роулза – Дворкіна. Сучасна суспільна наука не можна дати відповіді на питання, чому людина має підкорятися іншій людині, яка називає себе «державою», замість науки тут існує суцільна релігійна віра;

є) контроль фінансової системи. Інфляція та займи дозволяють не лише грабувати власне населення але і проводити політику, яка була б неможлива, якби уряд залежав цілком від грошей платників податків.

Саме ця сукупність змін робить малоймовірною перемогу лібертаріанців на виборах і ще більш малоймовірним збереження скороченої держави, якщо лібертаріанцям вдасться її скоротити. Ці фактори створюють системний опір, який ми спостерігаємо, коли робляться спроби реформ.

2. Мережева структура підприємств, що надають послуги, монополізовані сьогодні державою, або «анархо-капіталізм» – максимально віддалена від welfare state пропозиція. Особливістю є відсутність територіальної компоненти, корпорації можуть працювати повсюдно, де є попит на їх діяльність.

3. Приватні договірні території (Ганс-Герман Хоппе, «Європа тисячі Люксембургів», Тітус Гебель «приватні

міста»). Основна форма — територія, якою володіє приватна особа або компанія, які здають земельні ділянки в оренду. Власники встановлюють правила використання своєї власності. Глибина проникнення цих правил, монополізм або конкуренція в їхньому енфорсменті — все це предмет для конкуренції та пошуку кращих рішень. У випадку приватних міст найбільш підходящою формою вважається локальна монополія управління інфраструктурою та енфорсментом правил, у випадку більших утворень допускається конкуренція.

4. Приватні суверенні території (Кьортіс Ярвін). Ця пропозиція відрізняється від приватних договірних територій відсутністю договору між мешканцями і приватним власником. Це фактично мікромонархії.

У мережевій схемі суб'єктами конкуренції є підприємства, що надають послуги. Люди вибирають між конкуруючими підприємствами, не залишаючи місця проживання. Територіальні схеми передбачають більшою мірою конкуренцію між цілісними територіальними суб'єктами управління, в якій споживачі «голосують ногами», якщо модель управління їм не підходить.

Насправді, ці два підходи не виключають один одного. Мережева модель є більш широкою, вона може включати і територіальні моделі. Точно так само, у світі «Тисячі Люксембургів» можуть існувати і мережеві структури, що надають послуги одразу в декількох територіальних утвореннях.

Ми бачимо, що три з чотирьох існуючих на ринку ідей пост-велферних моделей не містять у собі схеми переходу. Ідея, яку можна реалізувати звичними політичними засобами, тобто ідея «просто скороченої» держави не є прийнятною в силу збереження стимулів подальшого зростання.

Тому виникає потреба у пропозиції транзитної моделі, яка б дозволила перейти від welfare state до більш адекватної моделі без сподівань на кризу і навіть могла б запобігти цій кризі.

Щоб запропонувати транзитну модель спочатку сформулюємо сутність такого транзиту. На нашу думку сутність транзиту держави у більш прийнятну соціальну модель це перехід від суверена до власника. Різниця між ними полягає у відношенні до права. Суверен є непідсудним, він сам «володіє» правом і в цьому і є головна проблема держав, як таких. Власник є підсудним, він діє у межах права, яким не керує і не може керувати.

На щастя, «суверенітет» не є об'єктивним природним явищем, як права власності, він є політичною ідеєю і тому його змістом можна маніпулювати політичними засобами. Транзитність, тобто здатність забезпечити перехід від однієї моделі до іншої полягає у тому, щоб зберігши деякі некритичні «ознаки суверенітету» позбутися критичних і тим самим створити умови для переходу від держави до більш сучасних і адекватних систем управління.

Зауважимо, що для реальної політичної реформи необхідна повнота політичної влади. Якщо реформатор не контролює всі гілки влади, реформи будуть частковими і неповними з високим ризиком їх подальшого скасування.

Отже, уявімо гіпотетичну ситуацію, в якій дехто отримав всі політичні можливості. Що він має зробити?

- він має ліквідувати або обмежити стимули, що призводять до постійного розширення держави;
- вирішити «проблему наступних виборів»;
- при цьому зберегти деякі атрибути держави — суверенність у зовнішніх справах та спільну оборону.

Мені здається, що в цій гіпотетичній ситуації перехід від суверена до власника полягає в корпоратизації держави. Тобто, вся держава стає єдиною юридичною особою, корпорацією, у розпорядження якої переходить уся нинішня державна власність.

Висновки. Таким чином, держава стає власником нарівні з іншими власниками. Тим самим автоматично відкриваються ринки монополізованих нині державних послуг, таких як суд, охорона порядку, створення правил, тощо. З'являється можливість для створення приватних міст і приватних компаній з надання послуг, раніше монополізованих державою, тобто можливість для реалізації мережевої схеми і приватних міст і територій.

Парламент, державні суди, прокуратура стають непотрібними, так само як і постійно діючі міністерства. Лишаються команди, або уряди, які раз на рік змагаються за можливість керувати корпоратизованою державою протягом року.

Корпоратизована держава зберігає можливість видавати розпорядження щодо управління своєю власністю (правила дорожнього руху на державних дорогах тощо), але вона втрачає здатність контролювати діяльність людей, не пов'язану з використанням її власності.

Оскільки існування в рамках однієї корпорації таких різно-рідних функцій, як інфраструктура, освіта, оборона тощо, є неефективним, виникає постійний стимул до скорочення, тобто приватизації.

Ця корпорація діє в своєрідних умовах. Свій дохід вона отримує не від продажу послуг, а від податку, як і звичайна держава. Але є суттєві відмінності:

- податок є єдиним джерелом доходу;
- існує лише один податок;

- його сплачують лише фізичні особи;
- його розмір визначається на щорічних виборах, коли команди пропонують обсяги державних витрат, тобто бюджет.

Очевидними умовами є також те, що на виборах голосують лише ті, хто сплачує податок і що податок не сплачують ті, хто отримує гроші від держави. І останнє – корпорація-держава володіє зовнішніми кордонами, що надає особливу роль при обороні.